
УДК 811.163.41'367.42:32(497.11)

Гордана Векарић

Универзитет у Београду

Факултет спорта и физичког васпитања

Гордана Јелић

Висока школа струковних студија за информационе и комуникационе технологије, Београд

ЈЕЗИЧКИ ИЗРАЗИ ГОВОРНОГ ЧИНА ИЗВИЊЕЊА У СРПСКОМ ПАРЛАМЕНТАРНОМ ДИСКУРСУ

Сажетак: Сваки дискурс подразумева две стране заинтересоване да остваре комуникацију. У политичком дискурсу потребно је уложити напор да таква комуникација буде прихватљива за обе стране. За потребе овог рада предмет проучавања ограничен на оне ситуације које подразумевају политички контекст и политичке делатнике, у овом случају скупштинско заседање и чланове скупштине и владе. У Србији је политички дискурс претрпео велике промене као резултат увођења демократског парламентарног система, који је био изложен великим новинама, па се и језик морао прилагодити како би могао да испуњава нове лексичке потребе. У овом раду, покушаћемо да истражимо да ли и у којим приликама српска политичка елита користи форме извињења са аспекта теорије учтивости, као и да ли се те форме заиста користе у намери да се поновно успоставе нарушени односи у комуникацији или се могу уврстити у инструменте модерне политике за исказивање моћи у односу на политичке противнике.

Резултати анализе указују да се у односу на теорију учтивости највећи број форми може сврстати у лингвистичку учтивост којом, супротно очекивању у датој формалној друштвеној ситуацији, учесници у комуникацији покушавају да ублаже оштрину својих речи како би их њихови саговорници доживели као учтиве.

Кључне речи: анализа дискурса, теорија учтивости, друштвено прихватљиво понашање, језичка учтивост, извињење

Увод

Проучавање политичког дискурса као једне од области анализе дискурса изазива недоумицу већ око самог предмета анализе. Ако се пође од дефиниције политичког која садржи опште појмове као што су моћ, конфликт, контрола или доминација (Fairclough у Willson, 2003: 398) суочавамо се са чињеницом да се ови појмови јављају и у другим областима, као што су пословање, психологија, па и медицина. Зато је за потребе овог рада предмет проучавања ограничен на оне ситуације које подразумевају политички контекст и политичке делатнике, у овом случају скупштинско заседање и чланове Скупштине и Владе. У Србији је политички дискурс претрпео велике промене као резултат увођења

демократског парламентарног система, који је био изложен великим новинама, па се и језик морао прилагодити како би могао да испуњава нове лексичке потребе. У овом раду, покушали смо да истражимо да ли и у којим приликама српска политичка елита користи форме извињења у парламентарном дискурсу, као и да ли се те форме заиста користе у намери да се поново успоставе нарушени односи у комуникацији (Милосављевић, 2007: 210) или се могу уврстити у инструменте модерне политике за исказивање моћи у односу на политичке противнике. Силашки и др. (Силашки и др., 2009: 33) наводе да би такво откривање огромне реторичке моћи језика било корисно и за бираче који често не могу да разоткрију све аспекте дискурса политичке елите.

Говорни чинови – дефиниција и класификација

У овом раду, основни теоријски оквир у ширем смислу речи пружа анализа дискурса у којој се као приступ користи теорија говорних чинова. Језички изрази извињења ће се такође анализирати и кроз језички и прагматички феномен учтивости, кроз призму намераваног и ненамераваног дејства на саговорника.

Анализа дискурса је, од седамдесетих година када је постала део лингвистике, направила велики помак и данас обухвата све аспекте употребе писаног и говореног језика (Лакић, 2007: 169). Лингвисти су обично полазили од дефиниције дискурса као језика изнад реченичног нивоа (Stubbs, 1984: 1), који објашњава како језички делови постају смислени и кохерентни за кориснике (Cook, 1989 у Cutting, 2002: 2). Поред тога, таква анализа нужно анализира језик у употреби и не ограничава се на опис језичких израза независно од сврхе или функција, већ ти изрази треба да послуже у активностима људи (Yule, 1996: 83). Постоје разни начини да се иста ствар каже и то не зависи само од пропозиције. Управо начин на који особа каже оно што жели да саопшти у великој мери одређује ток комуникације. По овој дефиницији могло би се рећи да анализа дискурса проучава језик на исти начин као и прагматика, у контексту и по функцијама, а једина разлика је акценат анализе дискурса на структуру текста (Cutting, 2002: 2). Кристал (Crystal, 1987: 116) чак прави разлику између анализе дискурса која проучава природни ток говора (конверзације, интервјуи) и анализе текста која се бави структуром писаног језика. На овој дистинкцији не инсистира Ферклаф (Fairclough, 1995: 28), који сматра да је дискурс много више од језика у употреби и представља и писани и говорени језик као динамичан, социјални и интерактивни феномен између учесника у комуникацији. Таквом дефиницијом контексту се додаје и велика улога друштвеног аспекта дискурса.

На основу претходног може се закључити да је анализа дискурса интердисциплинарно подручје чији се предмет проучавања умногоме преплиће не само са прагматиком већ и са социолингвистиком, антропологијом, етнографијом комуникације, текстуалном и когнитивном лингвистиком. Поред тога ту

су и екстралингвистичке области као што је култура у најширем смислу, које могу утицати на језичке изборе.

Термин говорни чин увео је још 1962. године филозоф Џон Лангшоу Остин (John Langshaw Austin) у свом делу *Како деловати речима* („*How to Do Things with Words*“). Његова основна идеја јесте тврдња да кад год нешто изговоримо, истовремено нешто и чинимо. Остин је исказе којима истовремено чинимо оно што изговарамо назвао перформативима. Најједноставнији пример био би исказ „Извињавам се.“. Перформативи су они искази који се јављају само у првом лицу индикатива презента перформативних глагола (обећавам, проглашавам и др.). И сам Остин увидео је да се таквом дефиницијом искључује велики број комуникативних ситуација у којима исказ не садржи перформативни глагол, али се сам чин производи, па стога прави дистинкцију између експлицитних и имплицитних перформатива и уводи другу врсту говорних чинова, тзв. констативе, који укључују изјавне реченице које преносе информацију, али их он ипак сматра говорним чиновима (нпр. исказ „*Марко се јуче извињивао.*“).

Да би анализирао говорне чинове Остин је дао оквир по коме се говорни чинови могу посматрати на три нивоа: 1. ЛОКУЦИЈА се односи на речи које говорник изговара, а локуциони чин је базични чин исказа или производња значењског језичког исказа (Стевић, 2007: 35); 2. ИЛОКУЦИЈА представља оно што говорник чини са својим речима, односно оно што говорник својим исказом жели да постигне (потврда, захтев, молба, обећање, извињење); 3. ПЕРЛОКУЦИЈА је последњи ниво анализе којим се испитује резултат речи тј. њихов учинак на слушаоца. Стевић (2007: 36) овде укључује како намеравана тако и ненамеравана дејства. Ми стварамо исказ претпостављајући да ће слушалац/читалац препознати ефекат који смо њиме желели да постигнемо и то представља перлокуциони ефекат.

За Остина (Austin, 1975) је најважнији део овог оквира илокуциони чин – врста исказа коју је првобитно назвао перформативом. Он поседује не само илокуциону снагу – дакле, њим се обавља одређена радња – (све три врсте говорних чинова је поседују), већ је његова снага експлицитна: када кажемо „*Обећавам.*“, „*Извињавам се.*“, ми самим тим речима и извршавамо чин који именујемо. Међутим, у већини исказа илокуциона снага није тако очигледна јер сваки исказ има ограничен скуп могућих интерпретација, а илокуциона снага исказа и његов перлокуциони ефекат се не морају обавезно подударати.

Да би говорни чин био успешан потребно је задовољити услове које Остин назива условима прикладности. Та правила је усавршио Џон Серл (Серл, 1991), који је дао опсежнија правила за дефинисање и прикладно извођење илокуционих чинова (као што су *обећање*, *извињење* и сл.). Док за Остина илокуциона снага исказа почива у успешној реализацији говорникове намере, дотле је за Серла она у тумачењу слушаоца. На примеру успешног извођења чина обећања Серл је дефинисао пет правила који управљају чином обећања, а самим тим и представљају услове: ПРАВИЛА ПРОПОЗИЦИЈСКОГ (ИЛИ ИСКАЗАНОГ) САДРЖАЈА: говорник мора да изјави неки будући чин који на-

мерава да изврши. Не може да обећа да је нешто учинио или да ће неко други нешто да учини. ПРИПРЕМНА ПРАВИЛА: говорник мора да верује да је то што намерава да учини у интересу слушаоца и да може заиста то да учини. ПРАВИЛО ИСКРЕНОСТИ: говорник мора да има искрену намеру да учини то што обећава. СУШТИНСКО ПРАВИЛО: изговарањем речи говорник преузима на себе обавезу да изврши то што је изговорио.

У складу са овом схемом, исказ типа „*Жао ми је.*“ када говорнику није заиста жао, није прикладан јер није у складу са горе наведеним правилима.

Поред Остина и Серла, Лабов (Labov, 1970) је проширио поглед на теорију говорних чинова и по њему исказ може истовремено припадати различитим типовима говорних чинова (захтев, обавезу...). Даље истиче да слушалац у комуникацији треба правилно да открије намеравано значење исказа говорника и да на њега одговори на одговарајући начин. Међутим, морамо имати у виду мултифункционалност изказа те не можемо увек бити сигурни да ће слушалац протумачити исказ правилно тј. на начин на који је то намеравао говорник. Истовремено можемо сумњати да ли говорници увек имају јасну намеру која стоји иза њихових исказа.

Теорија учтивости

Концепт учтивости се у модерној лингвистици и прагматици интензивније истражује још од 1987. године када су Браунова и Левинсон објавили своју књигу *Politeness: Some Universals in Language Usage*, која је постала теоријско упориште и аналитички модел за многе теоријске и емпиријске радове у којима су се поред осталог разматрала и извињења. Међутим, Вотс (Watts, 2003) истиче да је потребно подједнако узети у обзир перспективе како говорника тако и адресата, јер се њихове улоге смењују у комуникацији. Што даље значи да нешто што се на почетку може тумачити као не/учтиво понашање подлеже провери све време трајања интеракције, па се самим тим могу мењати и комуникативне стратегије у односу на реакцију адресата. Често се особа увреди због начина како је нешто изречено, а не због тога шта је изречено. Вотс дефинише учтиво понашање као међусобну сарадњу и уважавање свих учесника у вербалној интеракцији (2003: 17).

Вотс предлаже модел који нема за циљ да опише или објасни које врсте друштвеног понашања су учтиве, већ нуди начине на које можемо показати када и можда зашто појединци у друштвено-комуникативној вербалној интеракцији перципирају исказе као не/учтиве. Модел који је представио у својој књизи састоји се од два главна концепта:

1. друштвено прихватљиво понашање: оно понашање, језичко и нејезичко, које учесници производе као одговарајуће у датој социјалној интеракцији. Учесници ступају у интеракцију у посебним друштвеним ситуацијама на основу знања о томе који облици друштвеног понашања су одговарајући или неодговарајући у таквој врсти ситуације. Међутим,

током интеракције, појединци не само да репродукују одговарајуће понашање, већ га мењају и реконструишу.

2. језичка учтивост: представља свако језичко понашање које иде изван граница политичког понашања и може се квалификовати као учтиво, али које може да укључи и потенцијалну иронију. Такво понашање, по Вотсу, надилази оно што се сматра одговарајућим у друштвеној интеракцији и оно и не указује на то како га вреднују учесници. Такво виђење подразумева да лингвистичке структуре нису по дефиницији инхерентно учтиве.

У закључку наводи да је у већини случајева потребно да знамо много више од самог реализовања говорног чина да бисмо га протумачили, тј. потребно је да знамо нешто о ситуацији у којој је настала језичка структура да бисмо могли да оценимо да ли је она део друштвено прихватљивог понашања у датој ситуацији, или излази из тих оквира, па је учесници могу потенцијално тумачити као учтивост.

Милосављевић (2007: 26) језичку учтивост одређује као „скуп говорних стратегија којима се у говорном чину успоставља сараднички однос са саговорником, а које се могу реализовати устаљеним, конвенционалним језичким формама говорне етикеције, али и формама које нису конвенционалне, већ представљају говорников слободан избор“. Она разликује конвенционалне и неконвенционалне форме учтивости.

Анализа корпуса и методологија рада

Корпус овог рада чини запис са Шесте посебне седнице Народне скупштине Републике Србије, која је била посвећена избору чланова Владе. Детаљи корпуса дати су у табели 1.

Скупштинско заседање	Шеста посебна седница Народне скупштине Републике Србије
Расправа	Избор чланова Владе
Извор корпуса	Привремене стенографске белешке (нередиговане и неауторизоване)
Датум	30.8.2012. – први дан
Трајање	6 часова
Број речи	44.952
Број штампаних страна	77
Број размена	149 (председник Скупштине: 75, народни посланици из опозиционих станака 48, посланици из владајућих партија 14, председник Владе 7, први потпредседник Владе 5)
Учествовање посланика	23

Табела 1. Детаљи корпуса

Према Серловој (1991) класификацији говорних чинова, извињења припадају експресивима и сходно томе изражавају психолошка стања говорника која он исказује у одређеној комуникативној ситуацији. Да би се уопште реализовао такав говорни чин комуникативна ситуација мора бити нарушена и прети да доведе до прекида. Извињењем говорник изражава жаљење и жељу да поново успостави нарушени однос са саговорником, који је вербално или невербално повређен (Милосављевић, 2007: 80). Степен нарушености односа диктира и форму извињења па Милосављевић предлаже класификацију извињења у три групе:

- 1) форме којима се исказује илокуција, а које могу бити усмерене на говорника (изрази којима се изражава извињење, као што су: *извињавам се* и *жао ми је*), или усмерене на адресата од кога се тражи опроштај, као што су: *извините, опростите, пардон, не замерите*);
- 2) форме којима се објашњава или оправдава настала комуникативна ситуација;
- 3) форме којима говорник преузима одговорност.

Понекад се форме којима се исказује илокуција користе и у друге две групе извињења.

Реализација говорног чина извињења тесно је повезана са појмом учтивости и овако дефинисане форме могу се даље сврстати по моделу учтивости, који предлаже Вотс (2003). Код форми којима се исказује илокуција, без обзира на то да ли су усмерене на говорника или адресата, основна илокуциона форма је експлицитни перформатив, и оне се могу сврстати у оно што Вотс назива друштвено прихватљивим понашањем јер се односе најчешће на формалне друштвене интеракције у којима се употреба извињења поклапа са оним што налаже таква друштвена ситуација, нпр. „*Извињавам се, нисам у Београду, те Вам се не могу јавити до петка.*“. Оне укључују формулаичке изразе карактеристичне за говорни чин извињења. Такви изрази, међутим, могу се потенцијално тумачити као учтиви, али се морају посматрати у контексту друштвене интеракције и, ако превазилазе оно што се очекује као друштвено прихватљиво понашање у некој вербалној интеракцији, могу се сматрати учтивим. Стога ће се примери из корпуса прво сврстати у групе према наведеној класификацији, а потом ће се појединачно разматрати у односу на теорију учтивости.

У корпусу су нађене 22 размене у којима су идентификовани говорни чинови извињења. Председник Скупштине користио је овакве исказе шест пута, председник Владе шест пута, а први потпредседник Владе чак седам пута у пет обраћања посланицима Скупштине. Код посланика, међутим, говорни чинови извињења идентификовани су само у три размене.

Највише извињења припада формама којима се исказује илокуција, чак 15 од чега је само пет усмерено на адресата што није у складу са налазима Милосављевић (2007: 101) да се у усменој комуникацији формалног стила у српском језику чешће употребљавају форме оријентисане према адресату. Форме усмерене на говорника реализоване су 10 пута. Њихове реализације и број дате су у табели 2.

		Број реализација
Форме усмерене ка говорнику	1. мени је жао (ми је)	2
	2. (најискреније) се извињавам	7
	3. молим вас да прихватите моје извињење	1
Форме усмерене ка адресату	1. извините (молим вас)	4
	2. опростите	1

Табела 2. Форме којима се исказује илокуција

Као што се из табеле може видети у корпусу је најзаступљенија форма оријентисана према говорнику *извињавам се* што се и очекује с обзиром на то да се овај облик користи обично када је извињење упућено већем броју саговорника, али и када се жели скренути пажња на себе (Милосављевић, 2007: 88):

- [1] „Могао је председник Владе, а није морао да оставља ни писано овлашћење, али ако је то највећи проблем, ако из свега о чему смо говорили су тобоже сви забринутути за то да ли ћете да чујете и добијете одговор од Владе, а на крају вам не треба да чујете и добијете одговор од Владе, јер смо хоћете да добијете од Ивице Дачића, а пре тога сте говорили како је тобоже говорио неко други ко је стварно председник Владе, ево извињавам вам се што сам говорио. Извињавам се што сам одузимао ваше време. Ако ништа, говорио сам због грађана Србије, а убудуће користите ову говорницу само да вам одговарам, евентуално реплицирам и ништа друго.“

Александар Вучић

- [2] „Ако је то увреда, ја се стварно најискреније извињавам због свега тога, али то показује да ви реагујете на оно кад вас неко критикује веома оштро. Али, без обзира на то, ја као председник Владе вам кажем – спреман сам да саслушам сваки ваш предлог, да чујемо сваку критику. Извињавам се због, можда, тона за који мислите да није довољно уважавајући према опозицији, али ту сам да чујем шта то није добро било у раду Владе.“

Ивица Дачић

- [3] „Зато вас позивам на разговор, на дијалог, коректност и извињавам се ако моје речи су било кога погодиле, само сам желео да направим ироничну констатацију да ви нисте присутни, а мене сте критиковали што нисам присутан. Али, ето нећу се више јављати, можете слободно да изађете. Хвала.“

Ивица Дачић

- [4] „Колико видим све оно о чему говори данас господин Крстић, извињавам се, то је један телевизијски наступ и углавном интерпретација по новинама.“

Чедомир Јовановић

- [5] „Извињавам се због мог одсуства.“

Ивица Дачић

У примерима [1], [2], [3] извињења су маркирана везницима *ако* и *али*, који упућују на то да је говорник свесно нарушио комуникативну равнотежу, али се не сматра одговорним јер то чини ради осталих учесника у комуникацији, у овом случају јавности. Прилог *можда* сигнализира да говорник не верује да је нарушио комуникацију, већ се извињава из предострожности. У примеру [4] говорник се такође извињава из предострожности, али је у овом случају он свестан да ће се његов чин негативно одразити на комуникацију. Пример [5] исказује позитивна осећања и резултат је избора говорника са циљем да поправи већ нарушену комуникацију. Са становишта Вотсове теорије учтивости, сви примери се могу сврстати у друштвено прихватљиво понашање јер је извињење очекивано у ситуацијама у којима је говорник свестан да је угрозио или ће нарушити комуникацију.

Нешто личније форме извињења *жао ми је* које сигнализирају већу искреност и користе се да би се убедљивије деловало на адресата (Милосављевић, 2007: 89) су случајеви језичке учтивости и укључују иронију јер не постоје друштвена ограничења у датој интеракцији која би захтевала употребу ових ритуализованих форми.

- [6] „***Жао ми је**, господине Јовановићу, што сте схватили да сам вас гледао преко рамена, али заиста нисам постављао ову говорницу.*“

Ивица Дачић

- [7] „***Мени је жао због тога.** Можда би било много боље да је другачије, да кандидат за министра има право пред пленумом да одговара једнако као и сви други. Међутим, такав је Пословник.*“

Небојша Стефановић

И пример [8], који се изражава формом молбе, а имплицира да говорник уважава статус говорника, треба схватити као језичку учтивост јер не представља резултат онога што би учесници у конверзацији сматрали неопходним, већ је пре резултат говорниковог личног веровања да ће овом стратегијом ублажити последице нарушене говорне ситуације. Овде наравно нисмо разматрали учинак извињења на остале учеснике, за које овакви искази представљају потенцијалну иронију.

- [8] „*Зато **вас молим да прихватите моје извињење** што сам уопште говорио, а уверен сам да грађанима Србије није сметало то што сам говорио. Имаћете прилике да и у будућности добијете одговоре.* „

Александар Вучић

Од форми усмерених ка адресату најчешће се употребљава императивна форма експлицитног перформатива *извините*:

- [9] „***Извините**, мислим да је то један велики напредак.*“

Александар Вучић

- [10] „***Извините**, то је смрт за економију. Сигуран сам да се слажу и они који су дошли у економски део Владе, али не мислим да се слажу неки други чланови Владе.*“

Бојан Ђурић

[11] „**Извините**, драги пријатељи, ми имамо берзанску робу. Влада Србије је исплатила 94% субвенција, дакле, 94% наших обавеза смо, што се субвенција тиче, извршили.“

Александар Вучић

Међутим, у горе наведеним примерима извињењем се не тражи опроштај, већ се исказује неслагање [9], опомињање и подсећање [10, 11]. Посматрано са становишта Вотсове теорије учтивости, сва три примера могу се, стога, сврстати у примере језичке учтивости јер превазилазе оквир друштвено прихватљивог понашања које би било очекивано у овој комуникативној ситуацији, у којој се сучељавањем оправдавају или нападају одређена политичка решења.

Ова форма се у једном случају интензификује „окамењеним перформативом“ *молим вас*, који је актуализатор учтивости у српском језику и у овом примеру представља лингвистичку учтивост којом се исказује неслагање са саговорником.

[12] „Ако смо на почетку изгубили господине председавајући, сат и по, два сата времена тражећи да се обрате људи који су кандидати за министре, да се обрате овом високом дому, а сада три и по сата након почетка расправе се не дозвољава члановима Владе да се обрате овом високом дому, **извините молим вас**, о чему се онда овде ради?“

Зоран Бабић

Само у једном случају се користи форма *опростите*, која има већу илокуциону снагу и сматра се учтивјом у српском језику јер се њоме, поред жеље да се одређени чин и нарушена комуникација занемаре, изражава и молба за праштањем (Милосављевић, 2007: 86). У овом примеру, то је очекивано понашање у датој друштвеној интеракцији те се може класификовати као друштвено прихватљиво понашање.

[13] „Са друге стране, мислим да то довођење странаца није се односило на вас, нисам ни чуо вашу изјаву, **опростите** што нисам био довољно пажљив, већ за неке друге који су констатовали да је у питању некаква патриотска ствар, као да су мање патриоти они који би довели било кога од странаца да нам на било који начин помогну.“

Александар Вучић

Језички изрази којима се објашњава или оправдава настала комуникативна ситуација нађени су у два примера и представљају примере језичке учтивости. У њима се осећа и примеса ироничне учтивости која нам говори доста и о расподели власти међу учесницима у интеракцији:

[16] „Око већине ствари имамо сагласна мишљења, што ми се чини да се види, али **извините**, не живим у једноумљу, потпуно је нормално да износимо и другачије ставове, припадамо различитим политичким странкама и мислим да су те разлике нешто што показује да можемо и брже и боље напред.“

Александар Вучић

[17], *„Мени је жао што нисам био ту да видим ваше изразе одушевљења мојим присуством. Желим да вам кажем да сигурно нисам изашао ради обављања својих приватних потреба. Влада Србије има и друге послове.“*

Ивица Дачић

Језички изрази којима говорник преузима одговорност често су индиректни и скривени, а у политичком корпусу говорник одговорност често преноси на другог, што може довести до тога да говорни чин извињења пређе границу која га одваја од објашњења (Lakoff, 2001: 204). Такви примери нађени су у овом корпусу у обраћању председника Народне скупштине, који формално образлаже процедуре те нема обавезу да се извињава посланицима, али маркери *изузетно*, *због потребе* и *имајући у виду потребну* индиректно сугеришу да уместо извињења, пребацује одговорност на околности које су довеле до ситуације.

[18], *„Сагласно члану 86. став 2. и члану 87. став 2 Пословника Народне скупштине, обавештавам вас да сам ову седницу сазвао **изузетно** за петак 30. август 2013. године, у року краћем, утврђеном у члану 86. став 1. Пословника, као и мимо дана утврђених у члану 87. став 1 Пословника, **због потребе** да Народна скупштина што пре изабере чланове Владе.“*

[19], *„Сагласно члану 87. ст. 2. и 3. Пословника Народне скупштине, обавештавам вас да ће Народна скупштина данас радити после 18 часова, **имајући у виду потребу** да Народна скупштина што пре изврши избор чланова Владе.“*

У неколико примера *нажалост* се може посматрати као маркер пребацивања одговорности [20, 21], или чак као маркер извињења, које је излишно јер је ситуација строго одређена формалним правилима дате ситуације [22].

[20], *„Што се тиче одговора на ваше питање везано за Пословник и за седницу Народне скупштине, **нажалост**, као што сам више пута рекао, ни ја, ни људи који учествују у мојој политичкој странци, нити у владајућој већини која сада постоји, нису гласали за овакав Пословник.“*

[21], *„Суштински се слажем са вама, **али нажалост**, Пословник омогућава да се један посланик више пута јави по повреди Пословника.“*

[22], *„Господине Ђурићу, два минута и 30 секунди. **Нажалост**, не могу да вам дозволим да говорите.“*

И ови примери могу се сматрати примерима језичке учтивости којом се пре манифестују облици друштвене контроле, него чиновни искреног кајања за нарушену комуникацију.

Закључак

Сваки дискурс подразумева две стране заинтересоване да остваре комуникацију. У политичком дискурсу потребно је уложити напор да таква комуникација буде прихватљива за обе стране. То подразумева не само да говорници

организују и структурирају свој комуникативни садржај да буде разумљив и прихватљив за слушаоце, већ и да оствари интеракцију тако што ће код саговорника изазвати намеравану реакцију. Додатни критеријум који би се могао увести у случају политичких говора јесте да ли су говорници остварили своју комуникативну намеру у односу на јавност, која се у оваквим наступима може посматрати и као „неми“ учесник у комуникацији, имајући у виду да је већина политичких говора посредно упућена потенцијалним бирачима.

Резултати анализе указују да се у односу на теорију учтивости највећи број форми може сврстати у језичку учтивост којом, супротно очекивању у датој формалној друштвеној ситуацији, учесници у комуникацији покушавају да ублаже оштрину својих речи како би их њихови саговорници доживели као учтиве. Таква језичка учтивост не доживљава се увек на исти начин од њихових саговорника.

Када се ради о политичком дискурсу, није довољно анализирати само мање језичке јединице, као што су реченице или размене, већ је потребно узети у обзир и много веће целине. Мора се почети од реченица и размена, које треба анализирати према функцији, значењу или структури, али се њихова улога може сагледати само у продуженом току дискурса, где се могу видети и други мање експлицитни и индиректни аспекти ових важних говорних чинова. Критичка анализа дискурса могла би дати прецизнији увид у односе моћи и контроле који се назире у говорним чиновима извињења политичара.

Литература

- Austin, J. L. (1975). *How to Do Things with Words?* Harvard University Press.
- Brown, P. and Levinson, S. (1987). *Politeness: Some Universals in Language Usage*. Cambridge: Cambridge University Press
- Cutting, J. (2002). *Pragmatics and Discourse: A Resource Book for Students*. Florence, KY, USA: Routledge.
- Fairclough, N. (1995). *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*. New York: Longman.
- Кристал, Д. (1987). *Кембричка енциклопедија језика*. Београд: Нолит.
- Labov, W. (1970). The Study of Language in its Social Context. *Studium Generale*, 23, 30–87.
- Lakoff, R. T. (2001). Nine Ways of Looking at Apologies: The Necessity for Interdisciplinary Theory and Method in Discourse Analysis. In Schiffrin, D., Tannen, D., Hamilton, H. E. (eds.), *The Handbook of Discourse Analysis* (199–215). Oxford: Blackwell Publishers.
- Leech, G. N. (1983). *Principles of Pragmatics*. London: Longman.
- Лакић, И. (2011). What is Actually Discourse Analysis? у Васић, В. (уредница), *Applied Linguistics In Honour of Ranko Bugarski – Језик у употреби* (169–180). Нови Сад: Друштво за примењену лингвистику Србије, Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду, Филолошки факултет Универзитета у Београду.
- Милосављевић, Б. (2007). Форме извињења у формалном и неформалном стилу комуникације. *Стил*, 6, 209–222.

- Милосављевић, Б. (2007). *Форме учтивости у српском језику*. Београд: Учитељски факултет.
- Серл, Џ. (1991). *Говорни чиновни*. Београд: Нолит.
- Силашки, Н., Ђуровић, Т., Радић-Бојанић, Б. (2009). *Јавни дискурс Србије: когнитивистичко-критичка студија*. Београд: ЦИД Економског факултета у Београду
- Стевић, С. (2007). Говорни чиновни. *Филолошки преглед*, 34 (1), 31–60.
- Schiffrin, D., Tannen, D., Hamilton, H. E. (2003). *The Handbook of Discourse Analysis*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Stubbs, M. (1984). *Discourse Analysis*. Oxford: Basil Blackwell.
- Yule, G. (1996). *Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press.
- Watts, J. R. (2003). *Politeness*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Willson, J. (2003). Political Discourse. In Schiffrin, D., Tannen, D., Hamilton, H. E. (eds.), *The Handbook of Discourse Analysis* (398–412). Oxford: Blackwell Publishers.

Gordana Vekarić, Gordana Jelić

LINGUISTIC FORMS OF THE SPEECH ACT OF APOLOGY IN THE SERBIAN PARLIAMENTARY DISCOURSE

Summary

Every discourse implies two parties interested in communication. Political discourse requires effort to make such communication acceptable for both parties. For the purposes of this paper, the subject of the study was limited to those situations that imply political context and political actors, in this case the Assembly meeting and the members of both the Assembly and the Parliament. Serbian political discourse has undergone great changes resulting from the introduction of a democratic parliamentary system which was exposed to many novelties. Therefore, the language also had to be adapted in order to fulfill new lexical needs. In this paper, we tried to determine whether and in which cases the Serbian political elite uses forms of apologies from the aspect of the Theory of Politeness and whether such forms are really used to re-establish the violated communicative relations or if they can be considered modern political tools that, instead, express power towards their political opponents.

The results of the analysis indicate that within the Theory of Politeness, the majority of the forms can be classified as linguistic politeness by which, contrary to the expectations in the particular social situation, the participants in communication try to atone for their sharp words in order to be perceived as polite by their interlocutors.

gocaa@euntet.rs
gordana.jelic@ict.edu.rs